

TANSZERISMERTETŐ

MONDATOK A BESZÉDBEN II. RÉSZ

Hangosított diapozitív-sorozat
az általános iskolák 3—4. osztályai számára
a magyar nyelv és irodalom tantárgyhoz

1—82

A Művelődési Minisztérium megbízásából készült
az Országos Oktatástechnikai Központban

Magyar Diafilmgyártó Vállalat
1983

**A hangosított diaposzítív-sorozat iskolai beszerzését és
használatát a MM 99. 111-52/1982. VIII. számon engedélyezte.**

**Készítette az Országos Oktatástechnikai Központ
(Veszprém, Schönherz Z. u. 2.)**

A szakanyagot és tanszerismertetőt írta: Csizmazia Sándor

Lektorálta: Gledura Lajos és Nagy J. József

Tudományos tanácsadó: Wacha Imre

Szerkesztette: Kiss Ottó, az OOK munkatársa

Forgalomba hozza az Országos Tanszergyártó és Értékesítő Vállalat

1. A hangosított diapozitív-sorozat célja

A 3. 4. osztály számára készült hangosított diasorozat (a továbbiakban HD) folytatása a 2. osztályos Mondatok a beszédben című HD-nak.

A 2. osztályos taneszköz hat fejezetet tartalmaz: A hangerő, A tempó, A mondatok hanglejtése, A hangsúly, Egy szándék egy mondattal többféle-képpen, Kapcsolatteremtés. A fejezetek címéből is kiderül, hogy 2. osztályban elsősorban a beszéddel összefüggő *akusztikus* (helyesejtési) jelenségeket kívántuk bemutatni. Arra törekedtünk, hogy a pedagógus a HD segítségével és megfelelő gyakorlatok végeztetésével a tanulók beszédét a köznyelvi kiejtés *normáihoz* tudja igazítani.

A 3. 4. osztály számára készült HD továbbfolytatja a helyes ejtéssel összefüggő jelenségek bemutatását, azok finomabb elemzését segíti. Mint ismeretes, a szóbeli kommunikáció akkor eredményes, ha a beszélő helyes ejtése alkalmazkodik a köznyelvi normákhoz, a kommunikációs helyzetekhez, ha érzelmeit e helyzetekben ki tudja fejezni. Ezért a HD bemutatja, hogy a beszélő hogyan, milyen jelek segítségével juttathatja *érzelmeit* kifejezésre.

A taneszköz fejlesztésének másik célja az volt, hogy a gyerekek ne csak a beszéd helyes ejtési követelményeire legyenek tekintettel, hanem a beszéd tartalmára is. Ezért a HD felvillantja a szövegalkotás néhány, műfajtól függő normáját, bemutatja a kommunikáció jelenségét.

A HD három fejezetből áll. Ezek a következők:

1. A beszédritmus hibái	5—22 diakép
2. Az érzelmeik kifejezése	23—44 diakép
3. A kommunikáció	45—82 diakép

2. A beszédritmus hibái

A beszédritmus hibái közül kettőt mutatunk be. A pattogó és a lepegő beszédet.

2.1. A pattogás

Mint ismeretes a „pattogó gyerek” beszédében megrövidülnek a hangok. Lássunk erre egy példát: A „szakított” szót akkor ejtjük helyesen, ha az „i” és a „t” hangot hosszan, a többi röviden hangoztatjuk. A „pattogó gyerek” beszédében azonban a két hosszú hang is megrövidül: pl. szakitot. A pattogásra — a hangok rövidülésén kívül — még jellemző az ajakartikuláció feszessége is.

Verstani szempontból is meg szoktuk különböztetni a hosszú és rövid szótagokat.

Hosszú az a szótag, amelyben hosszú magánhangzó szerepel, illetve amelyben rövid magánhangzót legalább kettő mássalhangzó vagy hosszú mássalhangzó követ. Akkor is hosszú az adott szótag, ha a mássalhangzók csak a következő szótagban szerepelnek. Például az „iskola” szót így lehet szótagokra bontani: is-ko-la. Az is- szótag hosszúnak minősül a következő szótag „k” hangja miatt. Vagy: a „tudja” szó szótagjai tud-ja. A tud- szótag hosszú, mert az „u” után „gy” hang áll.

Rövid az a szótag, amelyben rövid magánhangzó van, s azt legfeljebb csak egy mássalhangzó követ. Például: „szakított” szó *sz*- szótagja rövid.

A „pattogó gyerek” versmondás közben általában azokat a hosszú szótagokat ejti röviden, amelyekben hosszú a magánhangzó (akkor a magánhangzó rövidül), valamint, amelyekben rövid magánhangzót hosszú mássalhangzó követ (ekkor a mássalhangzó rövidül). Természetesen a feszes artikuláció ebben az esetben is érvényes.

A gyermekek pattogó beszédének javításához, a HD felhasználásához csak akkor érdemes hozzáfogni, ha a tanulók beszédhallása lehetővé teszi, hogy „meghallják” saját, illetve mások ejtési hibáit. Célszerű megtanítani a gyerekeknek a szavak szótagra bontását is.

Az 5—7. diakép bemutatja a pattogás jelenségét. Ugyanakkor lehetőséget biztosít a hallgató gyerekeknek, hogy beszédhallásukra támaszkodva felismerjék a jelenséget, s ha képesek rá, javítsák is ki a hibát. Közben a pedagógus a javító munka érdekében eldöntheti, hogy az osztályban kik azok a gyerekek, akiknek a beszédritmusról a pattogás jellemző.

2.2. A *lepegés*

A „lepegő gyerekek” — ellentétben a „pattogókkal” — nyújtják a hangoztat, a szótagokat. Artikulációjuk ugyancsak pontatlan, de inkább „elkent”, mint feszes.

Ebben a részletben a tanulók a lepegés jelenségét fedezhetik fel.

A 11. diakép segítségével megtanulhatják a legfontosabb terminusokat. Nevezetesen: hosszú szótag, rövid szótag. Valamint megtanulhatják ezek jelölési módját (hosszú: —, rövid: ∪).

2.3. *Gyakorlás* (12—22. diakép)

Ez a fejezet a helyes beszédritmusról „beállítását” szolgálja:

1. Hallgassák meg és végezzék el a tanulók Rudyard Kipling verséig a feladatokat!
2. A pedagógus állítson össze szósorokat (mint a HD-n)! Jelölje a ritmust, és a ritmusjeleknek megfelelően olvastassa a szavakat!
3. Szósorokon a gyerekek jelöljék be a ritmust, s a jelölésnek megfelelően szólaltassák meg a szavakat!
4. Hallgassák meg Rudyard Kipling versét, és végezzék el a hozzá tartozó feladatokat!
5. A pedagógus írjon fóliára (vagy táblára) jól ritmizálható verset, jelölje a vers ritmusát! A gyerekek a ritmusjeleknek megfelelően szólaltassák meg a verset! (Ha ez nem megy, a pedagógus nyújtson mintát!)
6. Prózát olvassanak a gyerekek az 5. feladathoz hasonlóan!
7. Hallgassák meg Weöres Sándor versét!

2.4. *Néhány normatív jellegű tanács:*

- a) A Weöres Sándor vers meghallgatása után természetesen még nem zárult le a beszédritmusról javítása. A javasolt feladatokat mindaddig végeztetni kell, amíg arra szükség van!

- b) A pedagógus által kiadott feladatokat célszerű differenciált munkával végezni!

3. Az érzelmek kifejezése (23—44. diakép)

Mint ismeretes, a szóbeli kommunikáció esetén a beszélő a hallgatónak a közleményt (az üzenetet) nyelvi és nem nyelvi jelek segítségével juttatja el. Nyelvi jel például a szó, a mondat, a szöveg. De a szóba, mondatba, szövegbe kódolt üzenetet módosíthatják vagy megváltoztathatják a nyelvi jelekhez szorosan kapcsolódó jelek: a hangerő, a tempó, a hanglejtés, a hangsúly. Ezeknek a jeleknek a felhasználásával tudja a beszélő az üzenetet úgy kódolni, hogy az adott esetben több információt tartalmaz, mintha a szó, a mondat vagy szöveg írott formában jutna el a hallgatóhoz.

Ez a fejezet ennek az úgynevezett másodlagos kódolásnak az eszközeivel (a szóbeli közlés vokális jellemzőivel) foglalkozik.

A hangerő, a tempó, a hanglejtés, a hangsúly (továbbiakban vokális jellemzők) a szóbeli közlésben természetesen nem külön-külön vannak jelen. Az a gyerek, aki veszélyben van és segítséget kér, nemcsak a hangerőt fokozza, de a beszédtempója is gyorsabb lesz, a hanglejtéssel, a hangsúllyal is kifejezi a veszélyhelyzetet.

Ennek ellenére a HD a vokális jellemzőket (mint domináns jegyeket) a könnyebb megértés érdekében külön-külön mutatja be.

A fejezet négy részből áll:

Az érzelmek kifejezése hangerővel — hangerőváltással

23—28. diakép

Az érzelmek kifejezése ritmusváltással

29—33. diakép

Az érzelmek kifejezése hanglejtéssel

34—39. diakép

Az érzelmek kifejezése hangsúllyal

40—44. diakép

3.1. A fejezetek fölépítése

Mind a négy fejezet lényegét tekintve azonos módon épül fel:

1. Egy mindennapi kommunikációs helyzetben bemutatja valamelyik vokális jellemzőt.
2. A jelenség felismerése után a mindennapi kommunikációval összefüggő feladatot ad a tanulóknak.
3. Végül a fejezetben olyan versinterpretálás-szempon-tú feldolgozás következik, amelyhez szükséges a kérdéses vokális jellemző felhasználása. (Célszerű a verseket táblára vagy írásvetítő fóliára írni, s a gyerekek számára láthatóvá tenni.)

3.2. A gyakorlás menete

a) Az érzelmek kifejezése című fejezetet helyes megnézetni a gyerekekkel. Ugyanis a HD-val közvetített feladatok biztosítják a gyerekek érdeklődését, figyelmét. (Persze ez nem jelenti azt, hogy a fejezetet egy órán kell meghallgattatni).

b) A HD *feladatain kívüli* gyakorlás két irányú lehet:

ba) Versmondás tanításakor alkalmaztassuk a tanulókkal a tempóváltást, hangerőváltást! Ehhez mintát ad a HD versanyaga. Ezen kívül javaslatot teszünk a váltások tanításának menetére:

1. A vers megismerése és az előadással kapcsolatos teendők (hangsúlyok, szünetek, stb.) megbeszélése után jelöljük vagy jelöltessük be a versen a váltáshelyeket!
2. Az így keletkezett versrészleteket bízzuk jól olvasó tanulókra!
3. Mindegyik tanulóval külön-külön beszéljük meg a rábizott részlet tempóját, hangerejét!
4. Mutassák be a gyerekek a verset úgy, hogy mindegyik tanuló csak a maga részletét adja elő!
5. Többször szóltassák meg a tanulókat a verset mindig más szereposztásban!
6. Önként vállalkozó tanuló egyedül adja elő a verset a váltások megtartásával!
7. Végezetül a többi gyerek is próbálkozzon meg az előadással!

bb) A vokális jellemzők felismerését és használatát gyakoroltassuk mindennapi kommunikációs helyzetben!

Az alábbiakban néhány, a bb) ponthoz mintául szolgáló feladatot mutatunk be. A feladatokat úgy fogalmazzuk meg, mintha a gyerekek lennének a címzettek:

1. A Mozipénztár előtt álltok. Én vagyok a pénztáros. Azt fogom mondani, hogy „Minden jegyet eladtam”. Próbáljátok megfejtani, hogy mit közlök veletek azon kívül, hogy „Minden jegyet eladtam”.

Kezdjük!

Minden jegyet eladtam! (dühösen, fáradtan)
Minden jegyet eladtam! (fellelegezve, elégedetten)
Minden jegyet eladtam! (dicsekedve)
Minden jegyet eladtam! (fenyegetőzve, dühösen)

2. Vasúton utaztok. Belép a fülkébe a jegykezelő. Én leszek a jegykezelő. Egy mondatot többször megismétlek. Döntsétek el, hogy mikor, milyen a hangulatom!

Kérem a jegyeket kezelésre! (vidáman)
Kérem a jegyeket kezelésre! (szomorúan)
Kérem a jegyeket kezelésre! (erőszakosan, dühösen)

3. Most tornatanár leszek. Egy utasítást három módon fogok megismételni. Válasszátok ki azt a tornatanárt, akit ti is elfogadnátok! Indokoljátok meg, hogy a másik kettő miért nem tetszett nektek!

Emeljétek mellső középtartásba a karotokat! (fenyegetően)
Emeljétek mellső középtartásba a karotokat! (kedvesen, vidáman)
Emeljétek mellső középtartásba a karotokat! (unottan, közömbösen)

4. Négy szereplőre van szükségem. A négy szereplőnek egy-egy állatszerepet kell eljátszania: a medvét, a rókát, a nyuszt, és az oroszlánt. „En most egy állatszerepet játszom el” mondattal kell mind a négy szereplőnek az osztály elé állnia. A szereplők osszák ki egymás között a szerepeket! Az osztály pedig majd a hangerőből, a

tempóból, a hangsúlyból, a hanglejtésből döntse el, hogy ki, melyik állat szerepében szólalt meg! Ha sikerül, más lesz a szereplő.

Medve (lassan, mély hangon)
Róka (ravaszul, sejtelmesen)
Oroszlán (fenyegetőzve, harsányan)
Nyuszi (íjedten, halkán, kapkodva)

5. Most három szereplőre lesz szükség. Képzeljétek el, hogy autóbuszon utaztok. Nagy a tolongás. Az egyik felnőtt rászól valamelyikőtökre: — „Menj beljebb, fiacskám! Szeretnének mások is felszállni!”

A három szereplő három módon adja elő a két mondatot! Ti találjátok ki, hogy melyikük szólalt meg kedvesen, udvariasan; melyikük rosszkedvűen, dühösen; melyikük fenyegetően!

6. Balázs egy könyvet olvasott.

Éva megkérdezte:

— Hogy tetszett?

— Nagyon jó könyv — válaszolta Balázs.

Játsszátok el a rövid párbeszédet két módon! Először Balázs a válaszával azt közölje, hogy valóban tetszett neki a könyv. Másodszor azt, hogy nagyon rossznak, nagyon unalmasnak találta.

7. Találjátok ki a mondatához minél több történetet, amelyben a mondat elhangozhatott! Ejtsétek a kitalált helyzeteknek megfelelően a mondatot!

a) Nagyon szívesen.

b) Az lehetetlen.

c) A tanító néni kiosztotta a bizonyítványt.

d) Nagyon szeretek buszon utazni.

3.3 *Néhány normatív jellegű tanács*

a) A feladatokat lehetőleg csoportmunkában végeztessük el!

b) A szereplőket az önként jelentkezők közül válasszuk ki, de törekedjünk arra, hogy mindenki szerepeljen!

4. *A kommunikáció*

A fejezet négy részből áll:

Mi az a kommunikáció?	45—53. diakép
A szóbeli kommunikáció	54—65. diakép
Kommunikáció nem nyelvi jelekkel	66—72. diakép
Írásbeli kommunikáció	73—82. diakép

4.1 *Mi az a kommunikáció?*

A részfejezet a kommunikáció tényezőit mutatja be a gyerekeknek, s közben bevezeti azokat a terminusokat, amelyek a további munkához nélkülözhetetlenek.

4.2. A szóbeli kommunikáció

A Tanterv kiemelkedő feladatnak tekinti, hogy a kisiskolások elhangzó beszédét a helyes ejtés szempontjából is fejlesszük. Ez a részfejezet az utóbbival, a *beszédfejlesztéssel* foglalkozik.

A szóbeli szövegek — akárcsak az írásbeli szövegek — kommunikációs szándékkal jönnek létre, s valamilyen műfajhoz tartoznak.

A szóbeli szövegek műfajai közül a HD a kapcsolatfelvétel, a kérés, a leírás és a hirdetés tanításához kíván segítséget nyújtani.

A *kapcsolatfelvétel* része valamilyen más szövegtípusnak, de jól elkülöníthető attól. Két jól ismert elem tartozik ide: a köszönés és a megszólítás. Ide sorolható még a beszédcselekvés típusának a megjelölése is (pl.: Azt szeretném mondani...). A HD mindhárom elem használatára mutat be példákat. A gyakorláshoz feladatokat is terveztünk. E feladatok szerkesztésekor arra törekedtünk, hogy a pedagógus a köszönési és megszólítási formák minél több változatát megtaníthassa a gyerekeknek.

A *kérés-ről*, mint szövegtípusról, részletesebben is szólunk. Kérni a kisiskolások általában egy-egy mondatlalt szoktak. Pl.: Tessék szíves kihegyezni a ceruzámat! Nem veszik figyelembe, hogy akitől kérnek, szeretné tudni a kérés okát és más körülményeit. A másik véglet, hogy a gyerekek modorosán kérnek. Pl.: Tantó néni, kérem szépen, azt szeretném megkérdezni, hogy...

A HD mintát mutat be a tanulóknak a helyes, a hallgatóra is tekintettel lévő kérést kifejező szövegtípusból. Közben feladatokat is biztosít a gyakorláshoz.

A *leírás* az egyik legnehezebb szövegtípus. Készíthetünk leírást állatokról, növényekről, tárgyakról, természeti folyamatokról, tevékenységekről. A leíró szövegek közül is különösen nehéz a térben való tájékozódás, és a tér pontos leírása, abban való eligazítás. Ezért a HD ilyen típusú szövegeket mutat be.

Végül a szóbeli kommunikáció című fejezet bemutatja a *hirdetést* is. Mint tudjuk, a hirdetés mindig megelőzi az eseményt, amiről szól. Mozgósító, felhívó szerepe van. Tartalmazza a legfontosabb információkat, a címzett (hallgató) feladatait az eseménnyel kapcsolatban.

4.2.1. A gyakorlás menete

1. Nézzék meg a gyerekek: Mi az a kommunikáció? című fejezetet!
2. Nézzék meg A szóbeli kommunikáció című fejezetet az 57. diaképig, és végezzék el a hozzá tartozó feladatokat!
3. Végezzék el az 58. diaképhez tartozó feladatokat!
(Megjegyzés: Írja a pedagógus az 58. diaképhez tartozó szöveget fóliára vagy táblára!)

Az igazgatói irodában

— Karcsi bekopogott az ajtón.

— Szabad.

—

— Szervusz, Karcsi!

—

— hogy eljárjak a közelünkben lévő sportegyesület kézilabda-edzéseire.

— Szüleid már megengedték?

— Igen.

— Akkor én is megadom az engedélyt.
Gyere vissza érte a következő szünetben!

— Szervusz!

4. Végezzenek a gyerekek gyakorlatokat a minél változatosabb kapcsolatfelvétel gyakorlására!

Köszönjön és szólítson meg:

gyerek ismerős fiút,
gyerek ismerős lányt,
gyerek ismeretlen fiút,
gyerek ismeretlen lányt,
gyerek ismerős férfit,
gyerek ismerős nőt,
gyerek ismeretlen férfit,
gyerek ismeretlen nőt!

A köszönések és megszólítások természetesen módosulhatnak még aszerint, hogy a beszélő milyen viszonyban van a hallgatóval (pl.: barátja, apja, szomszéd, igazgató, stb.)

5. Folytassák a HD meghallgatását a 60. diaképig!

6. Gyakorolják a kérést, mint szövegtípust!

A pedagógus mindig tisztázza, hogy mi a kérés témája, ki a hallgató, és a beszélőnek milyen részletesen kell a szöveget megfogalmaznia! A kérés témája lehet például valamilyen tárgy kölcsönkérése, engedélykérés, stb. A hallgató lehet pedagógus (vagy a pedagógus által alakított más felnőtt), lehet gyerek.

A kérés lehet részletezni a beszélő szándéka szerint bekövetkezendő körülményekkel: az idővel, a hellyel, az okkal, a céllal, a móddal, az eszközzel, stb.

7. Hallgassák és nézzék meg a 62. diaképig a HD-t, végezzék el a hozzá tartozó feladatokat!

8. Gyakorolják a gyerekek a leírást, mint szövegtípust!

Néhány javaslat a gyakorláshoz:

a) Az iskola folyosóján megszólít benneteket egy idegen. Az igazgatói irodát (a tornatermet, a nevelőt, stb.) keresi. Mondjátok el neki, hogyan juthat el a keresett helyre!

b) Egykötők kapóknak egy rajzot, de ezt nem mutathatja meg a többieknek! Mondd el, hogy mi van a képen, úgy, hogy a többiek ez alapján le tudják rajzolni!

c) Válasszatok ki lakásokat egyik szobáját! Úgy mondjátok el, hogy mi és hol található a szobában, hogy a többiek le tudják rajzolni.

d) Biztosan voltatok már állatkertben. Melyik a legkedvesebb állatok? Próbáljátok meg elmondani, hogy hogyan néz ki! A többiek majd kitalálják a nevét!

e) Válasszatok ki egy gyereket az osztályból! Mondjátok el részletesen, hogy milyen a testalkata, haja, orra, milyen a ruhája! Milyen a járása, a beszéde?

A többiek kitalálják, hogy kiről van szó.

f) Mondjátok el, hogyan kell teát (a gyerekek ismereteitől függően bármit) főzni!

g) Hallgassák meg a gyerekek a HD-t a 66. diaképig, és végezzék el a hozzá tartozó feladatot!

10. Készítsenek a gyerekek hirdetések!

A hirdetés témája lehetőleg ne kitalált legyen. Az iskolai vagy osztályrendezvényekkel kapcsolatos hirdetéseket javasoljuk. A pedagógus mindig közölje a gyerekekkel a témát (pl.: farsangi mulatság), a pontos időt, a pontos helyet, valamint azt is, hogy a hirdetés kinek szól!

4.2.2. *Néhány normatív jellegű megjegyzés*

a) A szóbeli kommunikáció szövegtípusonként történő gyakoroltatása nem jelenti azt, hogy a hirdetés gyakorlása közben már nem kell gyakoroltatni a leírást!

b) A gyakoroltatást lehetőleg kisebb csoportokban (6–7 fő) végezzük!

c) Minden esetben tisztázzuk, hogy kinek szól a szöveg!

4.3. *Kommunikáció nem nyelvi jelekkel*

A HD-nak ez a fejezete azokat a jeleket mutatja be, amelyek a nyelvi jelekkel küldött információt erősítik vagy helyettesítik. Ezek: a térközszabályozás, a testtartás, a gesztusok, az arcjáték, a tekintet.

A HD 66–72.-ig terjedő diaképeinek megnézése, illetve a részlethez tartozó feladatok elvégzése után a pedagógus is állítson össze feladatokat a HD mintájára.

Néhány javaslat a gyakorláshoz:

1. Játsszátok el azt, hogy két jó barát találkozik egymással! A gyerekek valami titkot akarnak egymással közölni. A jelenet végén beszéljétek meg, hogy a szereplők milyen nem nyelvi jeleket alkalmaztak!
2. Játsszátok el azt, hogy beléptek az igazgatói irodába, mert az igazgató bácsinak be akartok valamit jelenteni!
A jelenet után beszéljétek meg, hogy jól tartotta-e a szereplő a távolságot, jó volt-e a testtartása!
3. A különböző érzelmeket már közöltétek a hangsúllyal, tempóval, hangerővel, hanglejtéssel. Most próbáljátok meg nem nyelvi jelekkel!
A tanító néni játssza el az anyukátok szerepét. Nyújtsátok át a bizonyítványotokat! Tekintetetekkel, arcjátékotokkal, testtartásotokkal először azt közöljétek, hogy a bizonyítványotok nem megfelelő, másodszer azt, hogy jobb, mint amit vártatok!
4. Képzeljétek el, hogy valamelyik osztálytársatokra valami miatt megharagudtatok! Haragotokat tekintettel, testtartással, arcjátékkal fejezzétek ki!
5. Játsszátok el, hogy jól érzitek magatokat, szomorúak vagytok, izgattok, fáradtak vagytok, fáradtak vagytok!
6. Mit jelent, ha valaki felhúzza a vállát, összehúzza a szemöldökét és közeledik hozzád; lehajtja a fejét és tördeli az ujjait; zsebetett kézzel áll, és rángatja a vállait?

4.4. Írásbeli kommunikáció

A HD az írásbeli kommunikáció műfajai közül az elbeszélést, a leírást, a hírt és a levelet mutatja be.

Javasoljuk, hogy az egyes szövegtípusok gyakoroltatása előtt nézzék meg a gyerekek az Írásbeli kommunikáció című fejezetnek azt a részletét, amelyik a gyakorolandó szövegtípussal foglalkozik, és végezzék el a hozzá tartozó feladatokat! Mivel az írásbeli szövegek tanításának jól bevált módjai ismeretesek, erről részletesen nem beszélünk.

4.4.1. Néhány normatív megjegyzés a szövegtípusok gyakoroltatásához:

1. A tanulók mindig legyenek tisztában azzal, hogy kinek szól a szöveg! (Mennyi a témával kapcsolatos előzetes ismeretük?)
2. A leírt szövegeket a pedagógus elemeztesse a tanulókkal stilisztikai, nyelvhelyességi, valamint abból a szempontból is, hogy a küldő (beszélő) tekintettel volt-e a címzetre (hallgatóra), igazodott-e a műfaji sajátosságokhoz.

5. Javaslatok a HD felhasználására a tanítási órákon

Kérdéses lehet, hogy a HD-t, annak egyes fejezeteit, a Tanszerismertetőben szereplő feladatokat mikor, hogyan célszerű felhasználni. A továbbiakban erre próbálunk választ adni.

A HD egyrészt információkat közöl a gyerekekkel, jelenségeket mutat be, másrészt mintául szolgáló feladatokat is tartalmaz. A feladatok elvégzése természetesen kevés a gyerekek beszédének intenzív fejlesztéséhez. Ezért is javasoltunk a Tanszerismertetőben további feladatokat. Könnyű belátni, hogy még ez sem elég. Szükség van a pedagógusok feladattervező munkájára is.

Nézzünk egy konkrét problémát! Tegyük föl, hogy a gyerekek jól olvasnak, értik ezeket a kifejezéseket, hogy hangsúly, hangerő, tempó. A verset mégis vagy úgy mondják el, hogy a vers ritmusa „irányítja” őket, nem pedig a hangsúly, vagy úgy, hogy túlságosan is szabályos a hangsúlyozásuk és ezért modorossá válik a versmondásuk.

A HD-t (és a feladatokat) a következő módon használhatjuk fel a hiba javítására:

a) óra részlete:

1. A HD meghallgatása, nézése (40—44. diakép)
2. Tamkó Sirató Károly: Törpetánc című versében a hangsúlyos szavak jelölése
3. A vers többszöri előadása

b) óra részlete:

1. Tamkó Sirató Károly: Törpetánc című versét előadják a tanulók
2. A HD-n elhangzó vers meghallgatása (44. diakép)
3. A két előadásmód közötti különbség elemzése

c) óra részlete:

1. Egy — az olvasókönyvben lévő vers — elemzése
2. Az előadás szempontjából fontos jelölések elvégzése (tempó — tempóváltás, hangerő — hangerőváltás, hangsúly — hangsúlyváltás)

3. A gyerekek versmondása

(Megjegyzés: A c) óra részlete lényegében modellnek is felfogható, hisz a tevékenységsor — némi változtatással — számtalanszor megismételhető.)

A fenti három órarészletet bármilyen más típusú tevékenység megelőzheti, illetve követheti (írás, olvasás, nyelvtan, helyesírás, stb.)

Összegezve:

A HD segítségével bemutatathatjuk a jelenségeket, bevezethetjük a szükséges terminusokat, jelölési módokat, de feladatokat is végeztethetünk. A feladattervezéshez minták találhatók a Tanszerismertetőben.

A HD-t és a feladatokat a tanítási óra bármelyik részében felhasználhatjuk egy adott probléma megoldása érdekében.

Mivel a tanulási folyamat egy órán nem fejeződik be (pl. versmondás, leíró szöveg készítése, hirdetés készítése, stb.), a tennivalókat több órára kell megterveznünk.

6. Megjegyzés:

A HD nem szinkronizált, ezért a hangszalagon különböző jelzések segítik a nevelő munkáját.

Ezek: 1. Bimm-bamm csengő hangja: Azt jelzi, hogy a következő diát kell vetíteni.

2. Gong: A magnetofont meg kell állítani, mert a tanulók feladatot oldanak meg, gyakorolnak.

3. Triangulum: A diavetítőt és a magnetofont ki kell kapcsolni. A továbbhaladáskor a következő diát kell vetíteni.

4. Hárfa-futam: Új tananyagegység következik (a diaképet váltani kell)

(A hangszalagról lemaradt a 24—25. dia közötti képváltás jele /bimm-bamm csengő hangja/).